

Kuldvasikatants. S. Brant.
Narrilaev, 1494.

Söömanarr. J. Amman, 1567.

Okaskroonimine. Gislinge kirik,
Taani, 1460–1500.

Narrilõust Sänga kiriku kantsli
vastas. Rootsi, ca 1500.

Väike märgiatlas

K a r l K e l l o

NARR TEEB NÄGUSID

Indiaani rahvatarkus ütleb, et kui mees saavutab selguse enne väe omandamist ning vanaduse kätte jõudmist, võib liigne enesekindlus muuta ta iseendaga rahulolevaks narriks (Uku Masing). Narriks jäämise eest pole kaitstud ükski mees. Üks kord narr, eluaeg narr. Narriks tehakse suured armastajad ja suured kangelased, tööriigajad ning õpetatud mehed. Kes teeb? See on küsimus. Ainult narr ise ei lase ennast narrida ega saa teda ka narriks teha.

Loomult narr

Mõnigi mütiline mees oli olemuselt narr. Kui noor Parzival läks maailma vallutama, kandis ta raudrüü all narrirõivaid. Siegfried kasutas oma mehetegude tegemiseks võlurüüd, mis olnud sarnane leigarite ihukattega, mis omakorda äravahetamise ni sarnane narrirüüga. Narri mängis Tristan, et elada kokku armastatud Isoldega, ja tegi seda õuenarri rollis oma leivaisa kijas – sellesama mehe kojast, kelle allikal ta oma hirve jootmas käis. Tola mängib Püha Graali otsija Gawain, kelles on leida päikesejumaluse jälgi.

Muinaspõhja Edda-laulude järgi tuleb maailma lõpus idast surmalaev, Naglfar nimi, koos Fenrir-hundiga on teel tottrad ja narrid. Taevas lõhkeb ja taevavõlv murdub, taevast toetav ilmapuu, suur saar väriseb üleni, jumalad hukuvad, päike kaob igihundi kurku. Naglfar on teinud surnud inimeste küüntest. Saaremaal teinud kurat endale sõmeküüntest laeva.

Piiblinarr

Piiblinarr on meeletu jumalaeitaja, kes ütleb Jumalale endale näkku, et Teda pole olemas – *non est deus*. Kuivõrd narr ei saa olla ateist (ta tunneb Jumalat nägupiidi), peab oletama, et narri meelest pole

olemas seda Jumalat, keda inimene oma piiratuses ette kujutab (vt Väike märgiatlas, Haridus 5/2002.)

Narr on püha hull. Eesti rahvatarkus ütleb: "Maa peal olla seitse hullu: söömahull, joomahull, tööhull, laiskusehull, rahahull, näljahull ja riiuhull" (Põide). Kristlased tunnevad seitset surmapattu: upsakus, kadetus, ihnsus, himurus, aplus, viha ja laiskus. Patutegu on narri töö – vähemalt söömahull ja rahahull (vrd aplus ja ihnsus) on vastavalt sööma- ning rahanarriid, nagu Jost Ammani "Seisusteraamatust", 1567, näha.

Narrilõust

Nii kolmeharuline narrimüts kui ka kolmevärviline narrirüü viitavad päikesekultusele. Kolmeharuline peakate on päikesejumaluse atribuut. Narri värvid kollane, sinine ja punane on kolmainusliku taevase tule värvid. Eesti piksejumalus kandnud ühes jalas sinist, teises kollast sukka; kohalik kuratki ilmutanud end toreda mehe- na, seljas sinised ja kollased rõivad ning peas kolmenurgeline punane kübar.

Meid huvitab siinkohal rohkem narrilõust, sõrmed suus. Eesti-Soome-Rootsi-Taani-Norra vanades kivist kirikutes tervitab see sagedasti sisseastujat. Kivisse raiutud narrilõust näib seostuvat põhiliselt põhjaportaaliga, nagu näha Trondheimi ja Uppsala toomkirikutes ning Karja kirikus Saaremaal. Need kõik olid palverändurite pühapaigad.

Kivisse jäädvustatud narr võttis vastu põhja poolt tulijaid ja saatis välja kirikus minejaid. Paarisaja aasta pärast, kui Põhjala vanu kivist kirikuid hakati võlvima ja võlvialuseid piibliteemaliste piltidega kaunistama, muutus narrilõusta kujutamine teinekord lausa suurmoeks.

Kunstiloolased on tõlgendanud seda käte abil suud laiaks venitavat nägu oletata-

Trondheimi toomkiriku põhjaportaali, ca 1160.

St. Bertrand de Comminges' klooster, 12. saj lõpp.

Lyngsjö kiriku ristimisekivi. Skåne, 13. saj algus.

Karja kirik. Saaremaa, 13. saj lõpp.

misi ka tõrjemaagiliseks *vulva* näitamiseks, kuid kohalikud sümpaatsed habemikud peaksid sellest süüst küll priid olema. Nemad pigem tervitavad kirikusse astujat ning teevad nägusid piiblitõdede peale, vihjates, et kõik pole nii, nagu esmapilgul näib.

Narr Jumala kojas

Põhjala kivikirikute seina- ja laemaalingutelt on näha, et narr vaatab seda ilma asja kõrgelt ülevalt lae alt (s.o sümboliseelt taevavõlvilt) pealt ning paneb naeruks. Narr irvitab, sõrmed suus, sakramentide ja ristikoguduse üle. Narr pilkab pühimaid müsteeeriume, laimab loomiselu ja Jumalat. Narr omamoodi kommenteerib iga kantslist kuulutatavat jumalasõna, teeb nägusid püha õhtusöömaaja, Juuda suudluse ning Jeesuse kinnivõtmise ja okaskroonimise peale. Narri kujutatakse lisaks juhtimas Kolgata tee rongikäiku, ta talutab Jeesust nõõri otsas ja puhub pilli – Kristus kannab oma risti narri muusika saatel. Eluratas käib ringi narri pilli järgi. Narrimuusika kõlab ka viimsepäeva kohtus.

Narritõde

Narr mitte üksnes ei irvita sarkastiliselt, ta ütleb välja ka kibedat tõtt. Narr oli ainus, kes võis karistamatult seada kahtluse alla puutumatu usutõdesid. Näib nõnda, et selle põhjatust paganlusest pärit mehe tõde tagas ühiskonnas tasakaalu. Narr oli pigem teisitimõtteleja kui eksitaja ja pealekaebaja. Narr juhtis tähelepanu, et igal kepil on kaks otsa, ja teinekord isegi mitu tükki. Narr esindas kaduvat maailma, kus valitses narritõde, mitteriiklik ja mittekiriklik.

Narritõde pani naeruks tõsist ja dogmaatilist. Narritõde avaldus naeru kaudu, ent tema naljad olid õelad võllanaljad. Ametlik propaganda ei kasuta kunagi naeru keelt. Võib-olla tahab narr õelda, et ühest tarkust ei ole. Maailmausundid tun-

nevad ainult üht tarkust: tark on see, kes käib Tema teed.

Kui kolmeharuline narrimüts asendus eeslikõrvadega ning narri kuulsus hääbus laadamelusse ja rahvalalgustajate targustesse, lahkusid koos õuenarridest nõuandjatega ajaloo näitelavalt ka narrikuningad, narripiiskopid ja -paavstid, varsti järgnesid neile päris kuningadki. Elu muutus kohe hallimaks. Kaardipõrgus aga valitseb narr tänase päevani. Kuigi trumpäss käib üle kõige, ei saa ta jokri vastu. Narr jääb narriks. Narr ei vaheta masti nagu trumpäss.

Narritants

Iseäranis häbitult tähistasid narride vennaskonnad kristlikus Euroopas jõulupühi. Tallinnas laulnud ja tantsinud kaubasellid koos naiste ja piigadega suure kõrge kuu-se ümber ning süüdanud seepeale puu, mis pimedas vägevasti lõõmanud. Sellid võtnud kätest kinni, hüpelnud ja tantsinud paariviisi ümber puu ja tule.

“Ning kuigi õpetajad neid selle pärast noomisid ja seda Moosese vasikatantsuks nimetasid, ei hoolitud ometi sellest noomimisest mitte midagi,” kirjutab kroonik Russow.

Kuldvasikatants on narritants. Narritants on maagiline tants.

Püha Olav Uppsala toomkiriku põhjaportaali kesksambal, ca 1300.

Eluratas käib ringi narri pilli järgi. Härkeberga kirik, Rootsi, 1480.